

DEMOKRATIJA IR VERTYBĖS FILOSOFŲ AKIMIS

Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VGTU) Filosofijos ir politologijos katedros darbuotojai, kasmet rengdami konferencijas (pamečiui respublikines ir tarptautines), tikisi nustebinti jos dalyvius. Kuo galima nustebinti šiais konferencijų pertekliaus ir mokslo perprodukcijos laikais?

Iki šiol VGTU filosofų organizuotos konferencijos buvo skirtos mokslo ir filosofijos sąveikai (2005 11 25), kalbos ir filosofijos sąsajoms (2006 03 25–26), kūno ir technologijų santykiui (2007 05 4–5). 2008 m. balandžio 10–12 d. tarptautinė konferencija „Demokratija ir vertybės“ tarsi pratęsė prieš dvejus metus Lietuvos filosofų draugijos Vilniaus universitete rengtos konferencijos „Demokratija ir prievarta“ (2006 05 13) temą. Tai rodo ne tik temos aktualumą dar „nebrandžios“ demokratijos Lietuvoje sąlygomis, bet ir filosofų susirūpinimą šiuo klausimu. Be to, tai išduoda iš dalies tuos pačius abiejų pastarųjų konferencijų dalyvius ir rengėjus, kurie šį kartą bandė iškelti jiems rūpimas problemas į tarptautinį forumą. Susidomėjimą konferencija liudija gausus būrys dalyvių, kurie skaitė pranešimus ne tik dvi dienas, bet ir dviejose sekcijose (retas atvejis Lietuvos filosofinėje padangėje).

Kaip įprasta, konferencijos dalyvius pasveikino VGTU vadovai, kuriems atstovavo mokslo prorektorius prof. habil. dr. R. Kirvaitis ir Humanitarinio instituto direktorius prof. habil. dr. P. Tamošauskas. Nors ir oficialūs, pasveikinimai buvo informatyvūs (R. Kirvaitis supažindino su VGTU struktūra, laimėjimais kitų universitetų kontekste) ir padrašinantys (P. Tamošauskas prisiminė ankstesnes konferencijas).

Plenarinę sesiją pradėjo dažna viešnia Lietuvoje prof. habil. dr. M. Kowalska (Balstogės

universitetas, Lenkija) pranešimu *Tarp „dar ne“ ir „jau nebe“*. Kelios pastabos apie šiuolaikinę demokratijos būklę. Pasak autorės, daugelis Rytų Europos šalių demokratijų gali būti analizuojamos naudojant terminą „dar ne“, o Vakarų demokratijos suprantamos kaip „subrendusios“ „stabilios“ arba „jau nebe“ demokratijos. Pranešėja pabrėžė, kad tarp abiejų demokratijos būsenų yra sąlyčio taškų – tai technokratinis valdymas (siejamas su neoliberalia ideologija) ir populistinės-autoritarinės reakcijos. Tokia diagnozė nurodo pusiausvyros tarp laisvės ir lygybės režimą. Esą šiandien ši pusiausvyra vis dažniau pažeidžiama, o galia įgyja beasmenį (techninį, ekonominį, tradicinį religinį) pobūdį.

Prof. habil. dr. V. Pruskus (VPU) pranešime *Globalizacija, demokratizacija ir tautinio tapatumo išsaugojimas* aptarė tautiniam tapatumui kylančias grėsmes ir jų įveikimo galimybes istorinių transformacijų laikais. V. Pruskus pabrėžė, kad dalyvavimas ES sandraugoje ir politikos, ekonomikos ir kultūros narystės išipareigojimų prisiėmimas, esmingi visuomenės socialinės struktūros pokyčiai, stiprėjantis individualizmas, kultūros vartotojiškumas ir vertybinio pliuralizmo išsigalėjimas, viena, gerokai sumažina tautinės savimonės ir saviteigos stiprinimo galimybes, kita, skatina nuodugniai ir kritiškai pažvelgti į valstybės ir bendruomenės rodomas pastangas, siekiant išsaugoti tautinį tapatumą ir integralumą. V. Pruskaus pranešimas sukėlė gyvą užsieniečių susidomėjimą, tačiau jų smalsumas liko nepatenkintas. V. Pruskus pažadėjo atsakyti į visus klausimus neoficialioje konferencijos dalyje, taip anonsuodamas vakarėlį svečių garbei Gedimino klube.

Plenarinį posėdį baigė dr. V. Rubavičius (KFMI) pranešimu *Europiečių demos: de-*

mokratijos stoka ir nacionaliniai jausmai. Iš V. Rubavičiaus publika visada tikisi netikėto požiūrio ar net provokacijų. Šį kartą autorius taip pat nenuvylė klausytojų. Jis klausė, kas yra Europos Sąjungos demokratines institucijas palaikantis ir valdymą legitimuojantis subjektas. Toks subjektas esą turėtų būti europiečių visuomenė, *demos*. Pasak pranešėjo, kol nėra išugdyta europiečių visuomenė, tol ES vyraus demokratijos ir legitimumo stoka, kuri tampa rimta politinė problema. ES stiprinimą ir plėtrą esą dera įsivaizduoti kaip tos stokos šalinimą ir europiečių visuomenės ugdymą. Autoriaus nuomone, europiečių visuomenei kurti būtina pasitelkti nacionalinius jausmus ir vertybes, sieti jas su europinės jausenos ir europinio pilietiškumo tvirtinimu.

Po pietų, kurių metu dalyviai atsikratė nereikalingos bendravimo įtampos, toliau bendrauta ir diskutuota auditorijoje.

Doc. dr. T. Kačerauskas (VGTU) bandė išprovokuoti dalyvių reakciją pranešimu *Karas kaip demokratinė vertybė*. Pranešėjas klausė: kodėl karas – neatsiejama demokratinės valstybių politikos dalis? Autorius išskyrė tris karo rūšis: išorinį atvirąjį, išorinį paslėptąjį ir vidinį. Konstatuota, kad demokratinėje aplinkoje tarpsta karo kultūra, apimanti visas minėtąsias karo rūšis. Tiesa, pranešėjas pirmenybę teikė vidiniam karui, t. y. minties kovai demokratinėje aplinkoje, kupinoje polemikos įtampos. Po pranešimo kilo audringa reakcija, virtusi diskusijomis dėl karo kaip vertybės statuso demokratinėse valstybėse.

Prof. habil. dr. A. Sadowskis (Balstogės universitetas), pats aktyviai palaikantis bendradarbiavimą su Lietuvos mokslininkais įvairiomis kultūros raiškos formomis (pavyzdžiui, leidžiant žurnalą *Limes*), pranešime *Demokratija kultūros srityje* analizavo demokratijos vaidmenį kultūroje. Anot autoriaus, kultūros demokratėjimas reiškia didėjančią kultūros įvairovę. Daugiakultūrės visuomenės yra sukonstruoti fenomenai, reiškiantys iki tol egzistavusių kultūrinio tapatumo formų reikšmių praradimą ir

provokuojantys naujus vertybių, įsitikinimų ir organizacinių formų sprendimus.

Dr. B. Nikiforova (KFMI), netiesiogiai „kalta“ dėl gausaus Lenkijos pranešėjų desanto konferencijoje, pranešime *Keletas pamąstymų apie multikultūrines vertybes* teigė, kad multikultūralizmą kaip socialinę politinę sistemą galima apibūdinti ne tik kaip multikultūrinę ir multireliginę mozaiką, bet ir kaip sistemą, pasižyminčią savomis vertybėmis. Pranešėja pabrėžė, jog multikultūralizmas suponuoja tokias postmaterialistines vertybes kaip individuali saviraiška, asmenybės kaita, atvirumas ir solidarumas, lyčių ir rasių lygybė, tolerancija etninei, kultūrinei ir religinei įvairovei.

Dr. M. Briedis (VGTU) pranešime *Demokratija ir fenomenologija: apie „vertybių“ abipusiškumą „iš esmės“* analizavo demokratijos ir fenomenologijos sąsajas ir iškėlė idėją, kad pamatiniai fenomenologinio metodo bruožai atliepia fundamentalias demokratines vertybes. Pranešėjas teigė, kad taip fenomenologinis metodas tampa technika ar net praktine filosofija naujo tipo piliečiui ugdyti. Autorius pabrėžė, kad toks požiūris leidžia naujai pažvelgti tiek į antikinės demokratijos, tiek į graikiškos dorybių etikos transformacijas šiandien.

Prof. habil. dr. M. Bugajskis (Zieliona Guros universitetas, Lenkija) pranešime *Vertybių kaita kalbos politikoje Lenkijoje po 1989 m.* teigė, kad pastaruoju dešimtmėčiu iš esmės pasikeitė komunikacijos sąlygos Lenkijoje. Pirmiausia masinės informacijos priemonės išsivadavo iš partijos ir vyriausybės kontrolės. Šios kaitos priežastys esančios visuomeninių-politinių santykių transformacijos ir vakarietiškos kultūros įtaka. Pasak autoriaus, nestabiliose demokratijose politiniai dariniai (partijos) siekia primesti (pasitelkę kalbą) savo vertybes, oponentų prestižo menkinimą siedami su negatyviomis vertybėmis.

Pirmosios dienos oficialiąją dalį baigė doc. dr. I. Šebanova (Bresto valstybinis technikos universitetas, Baltarusija) pranešimu *Tarpasmeninio bendravimo vertybė visuomenės globalėjimo sąlygomis*. Ji kalbėjo apie tokias ryšų

priemonės kaip internetas ir mobilusis telefonas, kurie keičia tarpasmeninį bendravimą. Virtuali erdvė, lydimą naujų komunikacinių technologijų, tampa nauja socialine kultūrine aplinka, kurioje susiformuoja tam tikros bendravimo normos ir vertybės. Tačiau, pranešėjos nuomone, tarpasmeninis bendravimas, įgydamas naujų interaktyvumo formų ir būdų, išlieka aukščiausia žmogiška vertybė.

Po diskusijų konferencijos dalyviai persikėlė į Vilniaus senamiestyje esantį VGTU Gedimino klubą. Čia savo pavyzdžiu jie įrodė, kad bendravimas akis į akį, skambant gyvai tautinei muzikai, yra viena iš didžiausių filosofų vertybių.

Antrąją konferencijos dieną pradėjo doc. dr. A. Plėšnys (VU) pranešimu *Socialinės vertybės laisvojoje visuomenėje*. Jis pabrėžė, kad nėra vienodo socialinių vertybių supratimo. Jos gali būti suprantamos tiek kaip absoliučios, su objekto esme susijusios kokybinės charakteristikos, tiek kaip santykinės, kiekybinės charakteristikos, redukuojamos į faktus aprašančius teiginius. Pasak pranešėjo, laisvoji visuomenė, pripažindama vertybinį pliuralizmą, remiasi tik santykinėmis socialinėmis vertybėmis ir ginčija absoliučių socialinių vertybių pagrįstumą. Individai apie socialinius reiškinius sprendžia pagal savąjį vertybinį supratimą. Kadangi laisvoji visuomenė pripažįsta vertybinių nuostatų įvairovę, autorius iškėlė problemą dėl bendrųjų tikslų ir teisinių normų pagrindimo.

Prof. habil. dr. M. Broda (Lodzės universitetas, Lenkija) pranešime *Tarp sacrum ir profanum: galia, žinios, demokratija* teigė, kad galia yra universalios *sacrum* vertybės sandas. Tai esą sietina su tvarka ir tiesa. Pranešėjas gvildeno *sacrum* sąvokos moralinius bei kognityvinius aspektus.

Dr. J. J. Macewiczius (Balstogės universitetas) pranešime *Demokratija, rinka, laisvė ir nusivylimas (frustracija)* kalbėjo, kad individai susiduria su savasties stabilumo palaikymo ir laimės pajautos problema. Tai esą sietina su gyvenimo standarto (materialinių vertybių) įtvirtinimu, siekiant geresnės „gyvenimo kokybės“ arba patenkinamo gyvenimo stiliaus

(postmaterialinės vertybės). Pranešėjas pabrėžė, kad, įgyvendinant abi užduotis, reikia nuolatinės savikontrolės. Laisvės vartotojiškoje visuomenėje esą siekiama vartojant.

Doc. dr. J. Černevičiūtė (VGTU) pratęsė vartojimo temą pranešimu *Kultūros vartojimas globalizuotos komunikacijos pasaulyje*. Pasak jos, globali medijuota kultūra veikia Lietuvos gyventojų kultūros vartojimą. Pranešėjos teigimu, Lietuvoje buvo įprasta besąlygiškai remtis aukštosios kultūros idėja kaip visuomenės švietimo instrumentu. Dabar šios idėjos šalininkai susidūrė su nauja situacija, į kurią turi atsižvelgti kultūros kūrėjai, politikai. Stiprėjanti rinkos jėgų įtaka visuomenėje reiškia, kad gyventojai daug paprasčiau vertina menus ir etninę kultūrą, o meno samprata kaip masinės kultūros ar pramogos priešprieša tampa vis labiau ginčytina.

Vakarėlio siela J. Srėbalius (VGTU) pranešime *Antikorupcinės strategijos ir moralinės vertybės politikoje* bandė susieti metafizines nuostatas, moralines, religines vertybes ir politinį gyvenimą.

Dr. M. Bokiniec (Gdanskio universitetas, Lenkija) pranešime *Ar polis yra atsakymas? Hannah Arendt apie demokratiją* analizavo žinomiausius Hannah'os Arendt darbus apie demokratiją. Pranešėja pabrėžė, kad Hannah'os Arendt demokratijos idealų šaknys yra Grakijoje ir kad ji susieja etiką ir politiką dviem kategorijomis: sprendimu (*judgement*) ir atsakomybe (*responsibility*).

Konferencijoje prof. habil. dr. G. Gutneris (Filosofijos institutas, Rusija) pranešime *Žmogaus teisės: lokali vertybė ar universali norma* bandė pateikti atsakymo variantų, kaip derėtų traktuoti žmogaus teises – kaip lokalią vertybę ar kaip universalią normą? Autorius pabrėžė, jog žmogaus teisės turi svarbią reikšmę ugdant. Pranešėjas nedvejojo, kad žmogaus teisės deramai turėtų būti laikomos vertybe, kurių reikia siekti ir jų laikytis.

Prof. habil. dr. E. Dmitrówas (Balstogės universitetas) pranešime *Lenkų tautos demokratinės savimonės tapšmas interpretuojant Antrojo pasaulinio karo istoriją* nagrinėjo visuomenės

savimonės formavimąsi Lenkijoje. Autorius pabrėžė, kad lenkų visuomenėje vyksta savimonės persiorientavimo nuo diktatūrinės link demokratinės procesas. Anot pranešėjo, tam, kad susiformuotų demokratinė tautos savimonė, svarbu atskleisti ir vadinamuosius „tamsius istorijos puslapius“: pralaimėjimus, represijas ir pažeminimą.

Dr. A. M. Klokowska (Gdansko universitetas) pranešimu *Demokratinės vertybės ir distopinis požiūris į Vakarų kultūrą* atskleidė ambivalentišką požiūrį į demokratines vertybės. Ji reiškė tokie Vakarų kultūros kritikai kaip F. Nietzsche, T. Lessingas, J. Ortega y Gassetas, S. I. Witkiewiczus. Autorė teigė, kad demokratija gali būti suprantama kaip grėsmė: arba dėl to, kad yra neteisingai suprasta ir atlikta, arba dėl apgaulingos prigimties.

Prof. habil. dr. A. Karwinska (Krokvos universitetas, Lenkija) pranešime *Pilietinės visuomenės iššūkiai – demokratijos lavinimas šiuolaikinėje Lenkijoje* teigė, jog postsocialistinės visuomenės susiduria su sudėtingais iššūkiais pereinamuoju laikotarpiu. Viena iš tokių problemų yra demokratijos ir demokratinų procedūrų kūrimas (atkūrimas). Pranešėjos nuomone, svarbu nustatyti pilietinės visuomenės lygį Lenkijoje, tada identifikuoti kliūtis ir stimulus, veikiančius pilietinės visuomenės kūrimą. Pasak autorės, būtina lavinti gebėjimą gyventi demokratijos sąlygomis.

Doc. dr. K. Monkevičius (VGTU) pranešime *Apie valstybinės valdžios įgaliojimus, teises*

ir laisves teigė, kad žmogaus teisės ir laisvės 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje pripažįstamos kaip aukščiausioji vertybė. Pranešėjas pabrėžė, kad, siekiant apsaugoti žmogaus teises ir laisves nuo didelės galios turinčios valstybinės valdžios, demokratinų šalių konstitucijose yra įtvirtinamas valdžių padalijimo principas, kuris garantuoja žmogaus teises ir laisves.

Doc. dr. A. Kaminskaitė (Generolo J. Žemaičio karo akademija) pranešimu *Demokratijos iššūkiai ir pritaikymas postmoderniose karo organizacijose* pratešė pirmąjį dieną nagrinėtą karo temą. Pasak pranešėjos, tokie demokratijos laimėjimai kaip žmogaus teisės ir laisvė turėtų būti įtvirtinti taip pat karinėse organizacijose. Autorė klausė, kaip tai padaryti.

Pranešimą *Vertybės Europos Sąjungos politikoje posovietinių šalių atžvilgiu* skaitė dr. P. Žurawskis vel Grajewskis (Lodzės universitetas, Lenkija). Rusijos karo Čėčėnijoje kontekste autorius analizavo ES politikos vertybes. Autorius atkreipė dėmesį į tai, kad įvairios ES šalys vadovaujasi skirtingomis vertybėmis arba apskritai jomis nesivadovauja.

Konferencija ir ekskursija po Vilniaus istorines vietas patvirtino, kad viena svarbiausių filosofų vertybių yra bendravimas, kurio metu gimsta naujų įžvalgų. Gyva filosofinė diskusija ir šiltas svečių priėmimas – tai, kuo dar galima nustebinti visko mačiusius konferencijos dalyvius. Ar tai pavyko įgyvendinti konferencijos organizatoriams, tesprendžia dalyviai.

Vitalija Keciorytė, Tomas Kačerauskas